

*'Een ei is geen ei, Twee ei is een half ei,
Drie ei is een paaschei'*

Brabantse Bedelfeesten

Op 19 april jl. organiseerden de Brabant-Collectie (onderdeel van Tilburg University) en het Verbond Volkcultuur in de Lage Landen een symposium over de bedelfeesten van Noord-Brabant. Naast het bekende Sint-Maarten (11 november) en Driekoningen (6 januari) was hierbij ook aandacht voor lokale gebruiken rondom bijvoorbeeld Pasen ('eieren halen' of 'klepperen') en Pinksteren ('de pinksterblom'). Emy Thorissen, kunsthistorica en conservator Oude en Bijzondere Collecties van de Brabant-Collectie, geeft voor de lezers van *Impressie* een jaaroverzicht van deze katholieke tradities.

Tekst: Emy Thorissen | **Beeld:** Brabant-Collectie, West-Brabants Archief en collectie KDC.

Foto boven: Een Brabantse paastraditie. Kinderen gaan langs boerderijen en woningen om eieren op te halen, Helvoirt, 8 april 1936.
Foto: R.K. Foto-Persbureau 'Het Zuiden', 's-Hertogenbosch | **Bron:** Brabant-Collectie, Tilburg University

Eeuwenlang waren bedelfeesten belangrijke gebeurtenissen en vooral feesten voor de armen. Arme mensen mochten bedelen voor voedsel en brandstof om de winter door te komen. Later namen juist kinderen 'het bedelen' over en gingen zingend langs de huizen. Bijzonder is dat veel van deze vieringen nog steeds bestaan in Noord-Brabant. Tijdens Oud en Nieuw en Driekoningen bijvoorbeeld trekken kinderen verkleed langs de deuren en zingen ze liedjes in ruil voor lekkernijen en/of kleingeld. Elke streek kent zijn eigen gebruiken.

Bedelfeesten zijn kalenderfeesten die te maken hebben met de wisseling van de seizoenen. Deze, meestal kerkelijke, feesten keren jaarlijks op een vaste dag terug: Onnozele Kinderendag (28 december); rond Oud en Nieuw (31 december – 1 januari); Driekoningen (6 februari); Vastenavond; rond Pasen; Pinksteren; Halloween (31 oktober); Sint-Maarten (11 november).

Palmpasenoftocht van R.K. Huishoudschool Sancta Maria Goretti in Den Haag, 1946 | Bron: KDC

Voorjaarsbedelfeesten: van Pasen tot Pinksteren

Pasen: eieren bedelen

Pasen is een lentefeest, de terugkeer van het groen. Van de zeventiende tot midden negentiende eeuw gingen kinderen in kleine groepjes met de palmpaasstok - symbool voor de levensboom - uit eigen beweging langs de deuren om te bedelen. In plaats van het spontane zingen, organiseren onder andere scholen en priesters in de jaren twintig en dertig van de afgelopen eeuw palmpaasoptochten (zie afb. hier boven), tegenwoordig nog steeds een veel voorkomend plaatselijk gebruik. Ook worden voor het goede doel eieren opgehaald. Eieren bedelen wordt ook wel het eier-gadderen genoemd (zie hier links afb. p. 24)

In de dorpen Haaren, Helvoirt en Cromvoirt gingen jongens met fraai versierde stokken op woensdag in de Goede Week bij de inwoners langs de deur om paaseieren in te zamelen. Ook droegen ze een grote eiermand met zich mee. Naast eieren werd er soms ook geld gegeven. Het kind dat het geldzakje beheerde, werd Judas genoemd. Na de rondgang keerden de kinderen terug naar school, waar de buit door de leraar eerlijk werd verdeeld.

Klepperen

Luyksgestel kent een iets ander gebruik om Pasen aan te kondigen. In de Goede Week trekken groepjes jongens met houten kleppers vroeg in de ochtend door de straten van Luyksgestel. Luid klepperend en zingend gaan ze van deur tot deur voor hun beloning: eieren of geld. Het klepperen is een plaatselijke traditie die al generaties lang in stand in stand wordt gehouden.

Pinksterblom zingen

In Luyksgestel is er nog een plaatselijke traditie en wel rond Pinksteren, uitsluitend voor meisjes. Van oudsher werd het feest van Pinksteren ook Bloempasen genoemd. De vrijdag voor Pinksteren werden bloemen voor een grote krans geplukt. Het vlechten

van boterbloemen en pinksterbloemen gebeurt nu nog in sommige plaatsen. De Pinksterblom wordt gekozen: een meisje tussen 8 en 12 jaar. De Pinksterblom gaat versierd met een bloemenkrans op het hoofd samen met 'Judas' (die zelf de vorige Pinksterblom was) en leeftijdsgenootjes langs de deuren om geld op te halen. Het geld wordt gebruikt om het feest te financieren. Voor elk huis wordt een kring gemaakt. Alle meisjes zingen het liedje van de Pinksterblom en strooien vervolgens bloemblaadjes bij de voordeur. →

*'Daar komt de mooie pinksterblom.
Vanwaar komt zij ge gangen ...
Draai 'ns om, die mooie Pinksterblom,
We komen 't volgend jaar weerom.'*

Onderzoek

De Brabant-Collectie en het Verbond Volkscultuur in de Lage Landen hebben een grensoverschrijdend onderzoek naar bedelfeesten uitgevoerd in Nederland en Vlaanderen. Met behulp van een online vragenlijst zijn de gebruiken van bedelfeesten in kaart gebracht. Ook is er gevraagd naar de hedendaagse betekenis van deze feesten en de aanpassingen aan onze huidige tijd. De resultaten van dit onderzoek zijn dit voorjaar gepresenteerd tijdens het symposium in Tilburg.

Herfstbedelifeesten

Halloween

Op 31 oktober, voorafgaande aan de katholieke feestdagen Allerheiligen en Allerzielen, wordt Halloween gevierd. Vermoedelijk is het van oorsprong een Keltisch feest met Romeinse invloeden. Het wordt in de Angelsaksische landen en vooral in de Verenigde Staten heel uitbundig gevierd. In de jaren tachtig werd het ook in Nederland geïntroduceerd. In het donker gaan kinderen en volwassen geschminkt en verkleed met lampionnen langs de versierde huizen in de buurt. Uitgeholde pompoenen met lichtjes erin staan in de voortuin en bij de deur. Ze bellen aan of kloppen op de deur en roepen vervolgens *'trick or treat!'* De bewoners geven de kinderen dan vaak snoepgoed. Inmiddels is Halloween meer een griezelfeest geworden. In Oirschot worden tochten en een groots Halloweenfeest op de markt gehouden. Tijdens de coronapandemie kon Halloween niet doorgaan. In Tilburg ontstond het idee voor een alternatieve berenjacht (d.w.z. een speurtocht naar knuffelberen, red.) voor de kinderen in de wijk, maar nu met een griezelthema. Soms hebben de bewoners de snoepjes buiten op een houten bank gezet.

Sint-Maarten

Van oorsprong is Sint-Maarten zowel een religieus als een Germaans feest. Op 11 november moest de oogst binnen zijn en het vee op stal staan. Ter ere hiervan werden ganzen geslacht en grote vuren gemaakt. In Noord-Brabant wordt Sint-Maarten nog maar op beperkte schaal gevierd, met name in plaatsen waar zich ook een Martinuskerk bevindt, zoals in Etten-Leur, Luyksgestel en Eindhoven. Tradities zijn het van deur tot deur gaan oftewel bedelzingen, de lampionnoptocht en het aansteken van Sint-Maartenvuur, onder andere georganiseerd door de Sint-Martinusgilden in Waalre en Dommelen. Op de naamdag van heilige Martinus van Tours gaan kinderen met lampionnen langs de huizen en zingen liedjes. Het wijsje van het liedje *'Sint Maarten, Sint Maarten, de koeien hebben staarten ...'* doet sterk denken aan de melodie van *'Twee emmertjes water halen'* of *'Sinterklaaskapoentje'*.

*'Sint Maarten, Sint Maarten,
de koeien hebben staarten...'*

Tijdens de lampionnoptocht met Sint-Maarten (met o.a. suiker- en voederbieten) in Etten-Leur wordt de laatste hand gelegd aan een lampion, 1981
Foto: Thom van Amsterdam | Bron: West-Brabants Archief

Immaterieel Erfgoed

Om ervoor te zorgen dat plaatselijke bedelifeesten voortbestaan, moeten de achterliggende verhalen door scholen, ouders en grootouders verteld blijven worden. Samen met regionale, nationale en internationale instellingen wordt er werk van gemaakt om deze eeuwenoude traditie van bedelifeesten levend te houden. Sinds 2012 staat het Driekoningenzingen in Midden-Brabant op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed van UNESCO.

← Prentbriefkaart.
De kinderen Berkers
bij de deur tijdens
Onnozele Kinderendag
in Asten, ca. 1917
Foto: Janus Berkers
Bron: Brabant-Collectie

Rommelpotwedstrijd als onderdeel van het carnaval in Sint-Michiëlsgestel, 27 februari 1968 | Foto: Frans Kuit | Bron: Brabant-Collectie

Winterbedelfeesten

Onnozele Kinderendag

Net zoals Sint-Maarten en Driekoningen is Onnozele Kinderendag een kinderfeest. Op 28 december wordt de Kindermoord van Bethlehem herdacht en mocht de jeugd, als volwassenen gekleed, de 'baas' in huis zijn. Zij bepaalden wat er gegeten werd en ook de leraar was in dienst van de kinderen. Van dit bedelfeest in Midden-Brabant is bekend dat de kinderen verkleed als vader of moeder, zingend van deur tot deur trokken met onder andere het liedje 'Koosje, Koosje' om geld en zoetigheden op te halen. Daarnaast werden er ook Nieuwjaars- en Driekoningenliedjes gezongen.

De viering hiervan is in de vergetelheid geraakt. Alleen in Valkenswaard is deze, ietwat aangepaste, traditie nog springlevend. Sinds 1988 strooien de jarigen op 28 december vanaf de toren van de Sint-Nicolaaskerk snoepgoed voor de kinderen. Met paraplu en/of valhelm ter bescherming vangen de kinderen het snoep op. Enkele houden zelfs de paraplu of helm omgekeerd om zoveel mogelijk buit te maken.

Nieuwjaarszingen

Zowel in Budel als in Soerendonk is het Nieuwjaarszingen een eeuwenoude en nog levende traditie. In Soerendonk gaan groepjes kinderen zingend in het eigen Zurriks dialect langs de deuren. Vooral kleingeld en wat lekkers worden gegeven. Dorpsraad Zurrik probeert met de scholen de traditie levend te houden. Aanbellen is niet nodig, want de

Soerendonkers weten dat de kinderen komen. Met het uithangen van de Zurriks vlag of met posters achter de raam in coronatijd geven ze aan dat ze thuis zijn: "Wi-j zien toes! Zingen mèr!"

Driekoningen

Driekoningen wordt op 6 januari gevierd. Volgens de Bijbel brachten drie koningen of wijzen een bezoek aan het kindje Jezus. Door de ster te volgen, kwamen ze terecht in een stal in Bethlehem. De vroegste sporen van het bedelzingen dateren uit de 15e eeuw en vooral in de 17e eeuw werd het zogenaamde 'Sterzingen' - met een draaiende ster op een stok - populair.

Kinderen op pad verkleed als vier koningen met ster, lampion en trommel in Etten-Leur, 1989 | Foto: Ben Steffen | Bron: West-Brabants Archief.

Pas later groeide Driekoningen uit tot een kinderfeest. Uitgedoste kinderen in groepjes van drie, gehuld in koningsmantels van oude tafelkleden, lakens of gordijnen, trekken langs de huizen. Op hun hoofd een zelfgemaakte kroon of tulband en een lampion of ster in de hand. Ze zingen een kort liedje en krijgen in ruil snoepgoed of geld, vroeger bestemd voor de missie en nu voor een goed doel.

Vanaf 1930 worden ook Driekoningentochten georganiseerd. Deze worden nog altijd, in aangepaste vorm, in 's-Hertogenbosch en Tilburg gehouden. Het Driekoningenzingen is in delen van Noord-Brabant nog een levende traditie. Zo organiseert de werkgroep van Heemkundekring Tilborch jaarlijks een wedstrijd Driekoningenzingen. Daarbij beoordeelt een jury de kinderen op zang, kleding en originaliteit. Er zijn allerlei prijzen te winnen, chocomel en eierkoeken worden uitgedeeld. Wie een gouden boontje in de eierkoek vindt, mag zich voor één dag uitroepen tot koning en krijgt een extra prijs.

Vastenavond

Vastenavond is de laatste avond van carnaval en kondigt het begin van de vastentijd voor Pasen aan. Vanwege de feestvreugde en het vele eten en drinken werd het ook wel vette dinsdag genoemd. Vanaf de middeleeuwen was het gebruikelijk onder de jongeren om met Vastenavond verkleed langs de boerderijen te trekken. In de Brabantse dorpen werd er gebedeld voor wat kleingeld, eieren en spek. De opbrengst werd dikwijls 's avonds in de herberg verbrast, hetgeen leidde tot ongeregelheden. De autoriteiten legden als gevolg hiervan verbodsbepalingen en beperkingen op. Alleen langs de deuren gaan met de rommelpot bleef als kinderfeest bestaan. Vaak werden de liedjes begeleid op dit muziekinstrument, ook wel foekepot genoemd: een pot bespannen met een varkensblaas. In het midden hiervan stak een riet of stokje. Als het in beweging werd gebracht, begon de blaas te trillen en kwam er geluid vrij. Niet alleen op Vastenavond werd de rommelpot als begeleidingsinstrument bij de zang gebruikt, maar ook tijdens het zingen van Nieuwjaars- en Driekoningenliederen. ¶

Deze bijdrage is een bewerking op een artikel dat eerder verschenen is in Brabeau.